

جایگاه زبان عربی در احکام فقهی

سیدحسین آل طاها^۱

چکیده

اهمیت و جایگاه زبان عربی در حوزه علوم اسلامی روشن است. در این پژوهش کاربرد این زبان قرآنی را در حوزه‌های مشخص یعنی فقه اسلامی مورد مذاقه قرار داده‌ایم. فقه در بخش عبادات لفظی و معاملات و احکام وابسته به زبان عربی است. که درصدد اثبات این موضوع هستیم (نیاز فقه به زبان عربی). و این غیر از ارتباط علم فقه از حیث آموزشی و پژوهشی است که خود مسئله‌ای مستقل است. از عبادات بخش نماز که نیاز به الفاظ عربی دارد بررسی گردیده است و تلبیه در حج نیز که عملی زبانی است بررسی شده است و در احکام اهمیت سوگند نیز آمده است. در معاملات فقط کلیت موضوع یعنی زبان عربی مطرح گردیده است. لازم به ذکر است که زبان عربی در حال اختیار و توانایی مورد اتفاق نظر فقهاء است و در حال اضطرار یا جهل یا ناتوانی راه‌های دیگری وجود دارد که به آن اشاره گردیده است و همه اینها بخاطر اهمیت زبان عربی که زبان شارع اسلام است و آن را در تکالیف خود بر مکلفین گنجانیده است.

کلیدواژه‌ها: فقه اسلامی، عبادات، احکام، زبان عربی.

---

۱. استادیار گروه فقه و مبانی حقوق اسلامی، دانشگاه شهید چمران اهواز، Shaltaha535@scu.ac.ir

شیوه جاربردی در کتاب الفکوک فی شرح الشکوک؛ میراث فرهنگی اسلامی

محمدابراهیم خلیفه شوشتری^۱

ابوالفضل رضائی^۲، پریسا بختیاری^۳

چکیده

کتاب کافیة ابن حاجب (۶۴۶ق) با وجود حجم کمی که دارد، توجه دانشمندان بسیاری را به خود جلب کرده و عده‌ی زیادی به شرح و نقد آن پرداخته‌اند. به طوری که افزون بر شرح‌های فارسی و ترکی، صد و چهل و دو شرح به زبان عربی دارد. بعضی از این شرح‌ها شهرت فراوانی دارد و بعضی دیگر از شهرتی که شایسته‌ی آن است بهره‌مند نشده و گمنام باقی مانده‌اند. از جمله شروح گمنام کافیة شرح احمد بن حسن جاربردی به نام شکوک علی‌الحاجیه است که پسرش ابراهیم جاربردی آن را شرح داده و نام الفکوک فی شرح الشکوک بر آن نهاده است. تحقیق حاضر به شیوه‌ی نگارش کتاب الفکوک فی شرح الشکوک در عرضه‌ی مطالب و تعلیلات و شواهد و موضع نویسنده در اختلافات نحوی پرداخته است. نتایج این تحقیق نشان می‌دهد هنگامی که جاربردی از تعلیل‌های منطقی استفاده می‌کند دچار اطناب و پیچیدگی در کلام شده و بیشتر از تمثیل‌های نثری استفاده کرده است. او همچنین پیرو مکتب بصره یا کوفه نبوده بلکه از قیاس صحیح و نقل بسیار، استفاده کرده است.

کلیدواژه‌ها: کافیة، جاربردی، الفکوک فی شرح الشکوک، روش.

۱. استاد زبان و ادبیات عربی، دانشگاه شهید بهشتی

۲. دانشیار زبان و ادبیات عربی، دانشگاه شهید بهشتی، A.Rezaei۳۵۳@gmail.com

۳. دانشجوی دکتری عربی، دانشگاه شهید بهشتی (نویسنده مسئول)، Bakhtiari_317@yahoo.com

دوربین شعری در قصاید متعهد عدنان الصائغ

زینب دریانورد^۱

رسول بلاوی^۲

چکیده

بازتاب گونه‌های ادبی به ویژه سینما تأثیر عمیقی در ساختار و چارچوب شعر دارد و شاعران معاصر در سرودن اشعار خود، برای انتقال متن از فضای ایستا به تصویرپردازی‌های پویا، در به کارگیری تکنیک‌های سینمایی تلاش کرده‌اند و این شیوه منجر به تغییرات زیادی در محتوای شعر معاصر شده است. در این راستا قصاید متعهد از تکنیک‌های سینمایی به ویژه دوربین بهره برده است. حرکت دوربین و زاویه دید آن، با خیال و زاویه دید شاعر شباهت عمیقی دارد و به عنوان تکنیکی نو در شعر معاصر دید و بینش گیرنده متن را بالا برده و می‌تواند خواننده متن را به بیننده آن تغییر دهد. اخیراً برخی از شاعران معاصر به این سبک مدرن روی آورده‌اند؛ از جمله عدنان الصائغ که در اشعار متعهدش، از تکنیک‌های سینمایی به ویژه دوربین استفاده کرده است. این پژوهش با تکیه بر روشی توصیفی - تحلیلی به بررسی تکنیک‌های سینمایی به ویژه دوربین و حرکت آن در اشعار متعهد عدنان الصائغ می‌پردازد. هدف اصلی این پژوهش تشخیص جایگاه دوربین در شعر با حرکات افقی و عمودی آن، و انواع زاویه‌های مربوط به آنها است که حس‌های خاصی را در تماشاگر، مانند حس حرکت، پویایی و هیجان برجسته می‌کند. دوربین و تکنیک‌های دقیق آن، خواننده را از تصویرهای غنایی ایستا و کلیشه‌ای به سوی حرکت و زاویه‌های دید متفاوت که حاوی زاویه‌های پایین، بالا و بی‌طرف هستند، سوق می‌دهد. یافته‌های تحقیق بر کاربست تصویرهای بصری و پویا در شعر متعهد تأکید می‌کند.

کلیدواژه‌ها: شعر معاصر عراق، سینما، دوربین شعری، عدنان الصائغ.

۱. دانشجوی کارشناسی ارشد، دانشگاه خلیج فارس، بوشهر

۲. استادیار دانشگاه خلیج فارس، بوشهر (نویسنده مسئول)، r.ballawy@pgu.ac.ir

ظهور و گسترش معتزله در عراق: تحلیلی بر اساس نظریهٔ پخش

نیر دلیر^۱

چکیده

معتزله و دلایل انتشار آن در عراق همواره از مباحث مطرح در پژوهش‌های این حوزه محسوب می‌شود. از این رو، مسئله پژوهش این است که بر پایه نظریه پخش به علت پخش یکی از جریان‌های اصلی تاریخ اسلام (معتزله) در عراق با تمرکز بر دو شهر بصره و بغداد پرداخته شود. نظریه‌ای که پخش یک پدیده را در مقایسه با مکان‌های دیگر تبیین می‌کند؛ یافته‌های پژوهش که بر پایه نظریه پخش سامان یافته حاکی از تأثیر محیط جغرافیایی بر پیدایی و پخش مکتب اعتزال در بستر زمان و مکان است و همچنین زمان و تقسیم‌بندی دورهٔ پخش معتزلیون نه بر پایه ترتیب زمانی بلکه بر پایه شکاف‌های درونی و رابطه و مناسبات آنها با خلفاء صورت گرفته و سایر یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد مسیرهایی همچون مناظرات، دستگاه خلافت، نهضت ترجمه و موالی از عمده‌ترین کانال‌های انتقال و پخش معتزلیون بوده‌اند.

کلیدواژه‌ها: معتزله، بصره، بغداد، نظریه پخش، دستگاه خلافت.

---

۱. عضو هیئت علمی پژوهشکده علوم تاریخی، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی

داستان‌های علیاء انصاری از اسلام‌گرایی تا زنانگی و وطن‌پرستی

کبری روشن‌فکر^۱

چکیده

حضور زنان از گذشته تاکنون در عرصه ادب و هنر شرق و غرب ارمغان نوآوری را به همراه داشته است، چرا که پیوسته پشتیبان ادبیات و مایه دگرگونی آن در میان ملت‌ها در طول دوره‌های مختلف بوده‌اند. نوع فعالیت زنان در عرصه‌ها و گونه‌های مختلف هنری و ادبی به تناسب هنروران از تنوع برخوردار بوده که خود جای بحث و تحقیق دارد تا پاسخگوی سؤالات مرتبط با این حوزه باشد. امروز ادبیات زنان، مورد توجه بسیاری از نویسندگان و اندیشه‌ورزان بوده و گرایش تولیدات ادبی و علمی در این زمینه قابل ملاحظه است. اغلب نوشته‌ها با جریان واقع‌گرایی همگام می‌گردد و به نوعی تأثیرگذاری یا تأثیرپذیری را تجربه می‌کند. در حوزه ادبیات داستانی و رمان نویسی نیز زنان پذیرای تجربه دوگانه نویسندگی یا قهرمان رمان بوده‌اند. از خود و مشکلاتشان و مسائل هم‌جنسان خود در هر موقعیت سخن می‌گویند. این مقاله به روش توصیفی، به تحلیل رمان‌های علیاء انصاری، نویسنده متعهد عراقی در چارچوب نقد اسلامی و نقد زنانه می‌پردازد تا پیوند بین ادبیات و ایدئولوژی را با محور جنسیت از یک سو و پیوند آن را با میهن و جنسیت از سوی دیگر مورد مطالعه قرار دهد. با بررسی رمان‌های *ترنیمه الحب*، *عینا ام موسی*، *الوسم* و *جاء متأخرا* که همگی به درگیری عاطفی میان دو جنس زن و مرد تأکید دارد، انصاری با حماسه، جانب زنان را برای رهایی از سلطه‌پذیری می‌گیرد تا ایشان را از شر ترسی که بر آنها مسلط گشته برهاند، تا با اعتماد به نفس به عنوان زن مسلمان نقش مثبت خود را در سازندگی میهن ایفا نمایند.

کلیدواژه‌ها: ادبیات اسلامی، ادبیات زنانه، میهن، داستان، علیاء انصاری.

جلوه‌های انقلاب و پایداری در شعر عبدالعزیز المقالح

أمیر فرهنگ‌نیا^۱

چکیده

عبدالعزیز مقالح، یکی از نمادهای شعر معاصر یمن و شعر معاصر عرب به شمار می‌آید؛ به طوری که مسئولیتی برجسته در جنبش ادبیات و نقد بر عهده گرفت و نقشی فعال در انقلاب یمن ایفا کرد و شعر را به واسطه ارزش‌های زیبایی‌شناختی، به عنوان سلاحی برای دفاع از ملت و وسیله‌ای برای بیان رنج و دردهای آن، برگزید. خواه آن هنگام که در یمن و صنعا می‌زیست یا زمانی که در پایتخت‌های عربی همچون قاهره در غربت به سر می‌برد. به گونه‌ای که صراحت و ابهام‌اندک، از ویژگی‌های شعر او می‌باشد. مقالح، وارد عرصه مسائل یمن و امت عربی شده و بسیاری از رنج‌های آنان را لمس کرد. او نقش پویایی در تشویق مردم به مبارزه با دشمنان و اشغالگران ایفا نموده و نگاهی به آینده‌ای مطلوب، توأم با آزادی و امنیت برای آحاد ملت دارد و از این رو است که در اشعارش، رنج، خفقان، محرومیت و جهل مردم یمن را پیش‌بینی کرده است. این جستار در صدد تمرکز بر شعر پایداری مقالح و جلوه‌های آن بر اساس رویکرد توصیفی-تحلیلی است. از برجسته‌ترین نتایج، این که مقالح در محافل یمن حضور دارد؛ چرا که به موضوعات اجتماعی همچون فقر و محرومیت، اهتمام بر موضوع فلسطین تکیه داشته و با نگرشی قومی در صدد یکپارچه ساختن سخن ملت یمن و امت عربی است. در این راستا در بسیاری از موارد مشاهده می‌شود که او اقدام به فراخوانی موروث و شخصیت‌های اسطوره‌ای و ملی نموده، کما این که تمرکز بر بسیاری از مکان‌ها در شعر وی پدیدار می‌شود.

کلیدواژه‌ها: پایداری، میهن، قومی‌گرایی، مبارزه، شهید، عبدالعزیز مقالح.

۱. استادیار گروه زبان و ادبیات عرب، دانشگاه شهید بهشتی، A_Farhangnia@sbu.ac.ir

اسلامی بودن روایت در حکایت‌های هزار و یک شب

علی اکبر مرادیان قبادی^۱

چکیده

حکایت‌های هزار و یک شب خصوصیت منحصر به فردی دارند که عبارت است از سیطره بارز آموزه‌های دیانت اسلامی در همه مقوله‌های آن. به این صورت که بیشتر شخصیت‌های داستانی با وجود اختلاف جنس و نوع، به این دین ایمان دارند و از آن جانب‌داری می‌کنند. همچنین آیین‌های اسلامی در همه مکان‌ها و زمان‌ها برگزار می‌گردند. این مقاله قصد دارد با روشی توصیفی - تحلیلی پایبندی و تعهد انواع و اقسام شخصیت‌های داستانی را از قبیل انسان، جن و حیوان به دیانت اسلامی مورد بحث قرار داده و همچنین حضور مسلمانان و برگزاری آیین‌های اسلامی را در مکان‌ها و زمان‌هایی که حوادث این حکایت روی داده است، بررسی کند. در پایان پژوهش به این نتیجه رسیدیم که پایبندی به دین اسلام مشمول انواع شخصیت‌ها از قبیل انسان، جن و حیوان می‌شود و این دین بر طبق این حکایت‌ها در هر مکان و در هر زمانی حضور دارد و در این زمینه، تفاوتی میان سرزمین‌های اسلامی و مکان‌های نزدیک و دور و حتی سرزمین‌های ناشناخته وجود ندارد.

کلیدواژه‌ها: روایت‌گری، دیانت اسلامی، هزار و یک شب، انواع شخصیت‌ها، زمان و مکان.